

Megjegyzések a kép védelméhez a magyar szerzői jog történetében

Nótári Tamás

Tudományos főmunkatárs MTA TK JTI,
egyetemi docens Sapientia EMTE
E-mail: tamasnotari@yahoo.de

Összefoglalás. Tanulmányunkban a kép szerzői jogi védelmének vetületeiről kívánunk rövid áttekintést nyújtani a magyar jogi szabályozás fejlődésének tükrében. Ennek megfelelően először a magyar szabályozás kialakulását tekintjük át, s ezt követően térünk rá a kép szerzői jogi védelmének egyes kérdéseire, elsősorban történeti aspektusból, nevezetesen az 1884-ben, az 1921-ben és az 1969-ben született törvények tükrében.

Kulcsszavak: szerzői jog, magyar jogtörténet, a kép szerzői jogi védelme

Abstract. Considerations on the protection of pictures in the history of the Hungarian copyright law

This paper intends to give an overview of the copyright protection of pictures (i.e. also photographs and motion pictures) from the historical point of view. According to this aim, after having overlooked the history of the Hungarian regulation of copyright, some issues of the copyright protection of pictures, paintings, photographs and motion pictures in the codes passed in 1884, 1921 and 1969.

Keywords: copyright law, Hungarian legal history, copyright protection of pictures

1. A szerzői jogi szabályozás fejlődése Magyarországon

A szerzői jog magyarországi szabályozása¹ erősen az osztrákokhoz kötődött. Kiindulópontjának a Takács Ádám által a törvényhozókhöz intézett felkiáltást tekinthetjük, melyben a gönyi református lelkész arra hívta fel a Helytartótanács figyelmét, hogy a halotti beszédeit kiadó Paczkó pesti nyomdász munkáját megbecstelenítve Landerer nyomdász az egész kötetet utánnyomta. Az ezzel okozott kár miatt Paczkó elállt attól, hogy a második kötetet is kiadja, félvén, hogy azt Landerer ismét elorozza. E tisztességtelen eljárás folytatásának megakadályozása végett fordult a lel-

1 Az általános történeti áttekintéshez lásd Senkei-Kis 2007; Lendvai 2008; Nótári 2010.

kész a Helytartótanácsához, aminek eredményeképp 1793. november 3-án az 12157. sz. királyi rendelet került kiadásra, mely az Ausztriában 1775. február 11-én kelt rendelet javított változata volt. Ez a belföldi utánnomást büntetéssel, valamint elkobzással, illetve a szerző részére fizetendő kártérítéssel szankcionálta. Mindez azonban nem állt a külföldön megjelent és már belföldön más által utánnomott könyvekre, ezeket már bárki szabadon kiadhatta. Kiterjesztette a jogvédelmet az író jogutódjára (*cessionarius*) is, valamint a későbbről jól ismert elévülés intézményét is megfogalmazta, vagyis azt, hogy bizonyos, a szerző halálától számított idő elteltével a mű „köztulajdonba” kerül, és bárki szabadon kiadhatja, de ennek részletes szabályait még nem rögzítette. 1794-ben, egy másik királyi rendelettel (1812. sz.) mindezt a kölcsönösséggel (reciprocitással) egészítette ki, amely szerint az Ausztriában nyomtatott munkákat Magyarországon tilos utánnomni, és a magyar területeken kiadott művek tekintetében ugyanezt a védelmet biztosították az osztrák utánnomásokkal szemben. E szabály egészen a már fentebb említett magyar–osztrák nemzetközi szerződés (1887. évi IX. törvény) megkötéséig hatályban maradt. A védelem azonban fejletlennek bizonyult, hisz a bírósági út helyett csak a cenzúrát megfogalmazó „előzetes út” létezett. A védelemben részesített művek köre tovább bővült az 1831. április 22-én kelt 4232. sz. udvari rendelettel, mely a „rajzolatokra és rézmetszetekre” is kiterjesztette a védelmet.

A 19. század dereka táján azonban hazánk irodalmi, tudományos és politikai élete is fellendült, amelynek erőteljes segítsége volt a sokszorosítás. A fejlődéssel egyidejűleg érkeztek panaszok a szerzői jogokkal való visszaélésekről is. Az első, igen jelentős írások a témakörben Toldy Ferenc nevéhez köthetők.²

A törvényalkotás elkötelezett hívének mutatkozott hosszú időn keresztül a Kisfaludy Társaság. Az első próbálkozásuk 1844-ben történt, amikor a választmány egy tervezetet dolgozott ki. E javaslat pontosítások végett került Szemere Bertalanhoz, aki az 1837-es porosz szerzői jogi törvény, valamint az 1843-as magyar büntetőjogi koncepció hatása alatt elkészítette a végleges változatot. Egyrészt kiterjesztette a védelem körét (az írói művek mellett a színművek, zeneművek, rajz- és festészeti művek kerültek meghatározásra), másrészt a védelmi időt is az átlagostól eltérő ötven évben határozta meg, mert így mind a szerző, mind annak jogutódja nagyobb biztonságban érezhette magát. A Nemzeti Múzeum részére fizetendő pénzbüntetés dominált (amely fizetési képtelenség esetén fogságra volt átváltható), de a károsult kárának megtérítésére is sor került a magánjogi szankciónak minősülő „kárpótlás” megfizetésére való kötelezés folytán. Újító és jelentős érdeme volt még az, hogy eljárásjogi szabályozást is adott. A tervezet haladó szelleméről tanúskodott többek között az az elképzelés, hogy az akkor irányadó öröklési jogi gyakorlattal szemben a túlélő házastárs ne haszonélvezeti jogot nyerjen az alkotásra, hanem tulajdonjogot. Javaslatának 47. szakaszában azt rögzítette, hogy „egyszersmind e törvény védelme addig is, míg az Erdélyi vi-

2 Toldy 1838. 705–717.; Toldy 1840. 157–237.

szonegyesülés megtörténék, az erdélyi írók és művészek jogainak biztosítására is kiterjesztetik”. Vagyis a politikai célként megfogalmazott (kitűzött) egyesülést megelőlegezve a szerzői jogi védelem kiterjesztésére törekedett a keleti területek tekintetében. Szorgalmazta, hogy a készülőben lévő törvénnyel ellenkező minden más törvény, szokás és kiváltság veszítse hatályát, valamint azt is célul tűzte ki, hogy a szokásjog helyett törvény szabályozza a szerzői jogot.³

Az uralkodó azonban visszadobta e javaslatot azzal az indokolással, hogy „a törvényjavaslatban kitűzött elvek ... részint nagyobb világosság, részben némely hézagok kipótlása tekintetéből ... módosíttassék”. A visszaküldött javaslatot azonban az időközben feloszlott országgyűlésnek nem volt lehetősége ismét vizsgálat tárgyává tenni. Az uralkodó valódi indoka azonban ott kereshető, hogy ekkor már nagy lendülettel készülő osztrák szerzői jogi törvény életbeléptetési szándéka okán nem akarta megbontani az addigi egységet. Az osztrák pátenst 1846-ban közzétették, és egyúttal a király a Szemere-féle javaslatot újratárgyalta a pátenssel való összhang megteremtése végett. A Magyar Királyi Könyvbíráló Főhivatal volt a következő állomás, amely jelentését 1847. július 27-én a király elé terjesztette. Mindezekre tekintettel készítette el Jászay Pál a maga tervezetét, amely azonban a felgyorsuló politikai események miatt tárgyalásra már nem került, hazánkban továbbra is az említett rendeletek maradtak hatályban.

Szemerénél eldöntendő kérdés volt, hogy „oly tulajdon-e az írói, művészi jogosítványok együttese, mint a többi?”. Az addigi hagyományos felfogás szerint a tulajdonjogi jogviszony abszolút szerkezetű, a tulajdonost mindenkiel szemben megilletik a jogvédelem eszközei. A tulajdonjog tartalmának fontos jellemzője, hogy tartama elvben végtelen, tárgya a tulajdonos által elidegeníthető, halála után pedig az öröklés szabályai szerint száll át. A szerzői jogok tartalmának elemzésében a nehézség abban áll, hogy tartama semmiképpen nem végtelen, ez joggal veti fel a szerzői tulajdonjog dogmatikai vizsgálatának fontosságát. Egyesek szerint egyfajta *sui generis* tulajdonról van szó, amely „a tulajdon minden jellemjével bír, kivéve az örökséget”. A témakör egyik legfontosabb kérdése volt a védelmi idő, amit Szemere Bertalan a szerző halálától számítandó ötven évben állapította meg. Szembeötlő, hogy Európa többi országához képest ez egy viszonylag hosszú időtartam. A „rajz és festészeti művek” is szabályozást nyertek a törvénycikkben. Fogalmi meghatározásuk azonban nehézségekbe ütközött, Szemere exemplifikatív módon felsorolta a leggyakoribb változatokat, „vonalok és színek által maradandólag előállítható minden művek” jogvédelmet élveztek. A képzőművészeti alkotók (illetve jogutódaik) az első fejezetbe foglalt jogosítványokat bírták. A sokszorosítási jogának átengedése természetesen nem jelentette azt, hogy az eredeti darab ne maradt volna az alkotó tulajdonában, erről csak kifejezett nyilatkozattal mondhatott le.

3 Vö. Balogh 1991. 149–172.; Boytha 1994. 42–58.

1844. szeptember 23-án mutatta be tervezetét, melyet kevés módosítással el is fogadtak. A törvényjavaslatot a Főrendi Tábla 1844. november 9-én jóváhagyta, az uralkodó azonban nem szentesítette azt, mivel az udvar már javában dolgozott az egész birodalomra irányadó szerzői jogi pátensen, amely 1852. november 29-én kelt császári rendelettel Magyarországra nézve is hatályba lépett. A szerzői jog lényegi minősítését illetően Szemere felülemelkedett az akkoriban bel- és külföldön egyaránt uralkodó és a jogi szabályozást sok tekintetben egyszerűsítő tulajdonjogi felfogáson.

Magyarországon 1849-ig az 1793. évi királyi rendelet maradt életben, míg Ausztriában az 1846. október 19-i pátens egészen az 1895. december 26-i szerzői jogi törvény (Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur, Kunst und Photographie) életbelépéséig érvényben maradt. Magyarországon az 1848. évi XVIII. törvény a sajtó szabadságát kimondta ugyan, s a nyomdát is megszabadította a régi közigazgatási rendszabályok bilincseiből, az 1848. évi XXXI. törvénycikk a színházakról pedig a színházak cenzúráját törölte el, de a szerzői jogok szabályozása elmaradt. A szabadságharc bukása után az 1852. november 29-i császári rendelet 1853. május 1-jétől kezdve az *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB, OPTK) együtt Magyarországon is életbe léptette az 1846. október 19-i osztrák császári pátentst. Az említett 1846-os pátentst, melynek címe Törvény az irodalmi és művészeti tulajdonnak a jogosítatlan közzététel, utánnomás és utánképzés elleni védelmére, hazánkban az 1852. november 29-i nyílt parancs léptette hatályba 1853. május 1-jei hatállyal. Ez a pátens 1861-ig bírt törvényerővel, Erdélyben pedig annak érvényessége egészen az 1884. évi XVI. törvénycikk életbelépéséig megmaradt.

Az 1861-es jogrendezés alkalmával az Országbírói Értekezleten a szerzői jog szabályozása is szóba került, mivel azonban e téren alkotmányos törvény még nem volt és az OÉ az osztrák jogállapotnak megörökítésétől e részben is tartózkodni akart, az Ideiglenes Törvény Szabályozás I. rész 23. szakaszába a következő elvi kijelentést vették fel. Annak felismerésével, hogy a szellemi alkotások is tulajdon tárgyát képezhetik, a szerzői jogok védelme az addig fennállott közigazgatási és büntetőbírói körből a polgári bíróságok hatáskörébe került. Az így előállt jogállapot nem állította vissza ugyan az 1793. évi királyi rendelet erejét, de mint a szellemi tulajdon elvi megállapítása, a törvénytörlő bírói gyakorlatnak nagy teret adott. Mégis fejlődésről beszélhetünk, hiszen ettől kezdve a könyvnyomtatás és az utánnomás hatósági engedélyezéséről – a régi privilégium maradványáról – nem esett többé szó, valamint a polgári bíróságnak hatásköre már nemcsak a könyvre, hanem minden „ész-szüleményekre”, vagyis minden irodalmi, képzőművészeti és zeneművészeti műre s azok nemcsak többszörösítésére, hanem nyilvános előadására is kiterjedt. Érdemi bírói gyakorlat az 1861. évi elvi kijelentés alapján nem alakult ki.

A jogállapoton lényegében nem változtatott a magyar korona országai és az egyéb tartományok közt megkötött vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1867.

évi XVI. törvénycikk sem, mely a Magyarország és Ausztria közt kötött első vám- és kereskedelmi szerződés 19. cikkében említi, hogy az írói és művészeti tulajdonnak mindkét állam területén való kölcsönös oltalma miatt a két törvényhozás útján születik majd megállapodás. Ezt a kijelentést a magyar korona országai és a többi, Ausztria-Magyarországhoz tartozó tartomány közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1878. évi XX. törvénycikkbe is belefoglalták, ám erre csak az 1887. évi IX. törvénycikkben foglalt szerződésben került sor, amelyet a két állam között már az 1884. évi XVI. törvénycikk életbelépése után kötöttek meg.

További rendezést tartalmaz a Horvátországgal és Szlavóniával való kiegyezés becikkelyezéséről szóló 1868. évi XXX. törvénycikk 9. szakasza, amely az írói és művészeti tulajdonra vonatkozó törvényhozást a közös törvényhozás tárgyai közé sorolta, így e területek e vonatkozásban nem nyertek autonómiát. Nevezetes törvényhozási ténytet foglaltak bele az 1867. évi XVI. törvénycikk 2. szakaszába, amely a korábbi, abszolút kormány által Franciaországgal 1866. december 11-én kötött, a szellemi és művészeti munkák tulajdonjogát kölcsönösen biztosító nemzetközi szerződést becikkelyezte, és igen serkentőleg hatott a további jogfejlődésre. Ezzel a magyar jogba számos új intézmény került be, és siettetett egy magyar szerzői jogi törvény elkészítését.⁴

A magyar kiadói és szerzői jog törvényes szabályozásával kapcsolatban az első lépést a kodifikálás terén az 1875. évi XXXVII. törvénycikk II. rész 8. címében a kiadói ügylet szabályozásával tette meg a magyar törvényhozás. E törvényes rendelkezés csak szerződés hiánya esetére, és csakis az irodalmi, műszaki vagy művészeti munkák szerzőjének és a többszörözésre, közzétételre és forgalomba hozatalra vállalkozó kiadónak jogviszonyait szabályozta ugyan, azonban már felhasználta az Európában mutatkozó jogfejlődés eredményeit is. Az új törekvéseknek különösen az 1870. június 11-i német szerzői jogi törvény adott táptalajt – nemcsak azért, hogy intézkedései mind az általános szükségeknek, mind a jogtudomány elvárásainak megfeleleltek, de azért is, hogy világos jogtechnikával került megszerkesztésre, s a régi adminisztratív beavatkozásokat a bírósági eljárás szabályozásával helyettesítette.

A Kisfaludy Társaság 1867-ben felvette az 1844-ben elejtett fonalat, és kidolgozta az új szerzői jogi törvényjavaslat tervét, azonban ez – mint a javaslat művészeti részének a Magyar Képzőművészeti Társaság által átdolgozott része – csak az igazságügyi minisztériumig jutott el. Az 1870. évi német törvény életbelépése után azonban nagyobb sikerrel folytatta a törvény előkészítését a Magyar Írók és Művészek Társasága, ahol különösen Kováts Gyula igyekezetének hála, már 1874-ben elkészült egy törvénytervezet.⁵ A tervezet különös figyelemmel volt a sok tekintetben önálló szabályozást igénylő magyar viszonyokra, azonban a javas-

4 Vö. Kelemen 1869. 305–317.

5 Lásd Kováts 1879.

lat az akkori politikai viszonyok és a kodifikáció más, fontosabbnak ítélt teendői – így például az 1875. évi kereskedelmi törvény – miatt háttérbe szorult.

Időközben az egységessé vált német törvényhozás folytatta a szerzői jog kodifikálását. 1876-ban megszületett a képzőművészeti alkotások szerzői jogáról szóló, valamint a fényképek jogtalan utánzásáról szóló törvény. Így már kimerítő és a tudományosság követelményeinek megfelelő törvénytípusok álltak a hazai reformtörekvés rendelkezésére: megint a Kisfaludy Társaság volt az, amely immáron harmadszor, ezúttal a Magyar Tudományos Akadémiával összefogva folytatta az előkészítés munkáját. Arany László az irodalmi, művészeti és fényképészeti szerzői jogokról egyetlen törvénytervet készített,⁶ Pauler Tivadar igazságügyi miniszter e tervet a szakértekezlet, majd átdolgozás után, 1882. november 20-án a képviselőház elé terjesztette. A képviselőház igazságügyi bizottsága (Horváth Lajos elnök, Apáthy István előadó) jelentését már 1883. február 9-én előterjesztette a képviselőháznak, de ott csak 1884. február 21-én kezdődött az általános tárgyalás, amelynek lefolytatása alatt az időközben megbetegedett Apáthy Istvánt mint előadót Teleszky István helyettesítette. A képviselőház utasítására az igazságügyi bizottság több szakaszt is újraszövegezett. A javaslat végső szövegét 1884. március 12-én hitelesítette a képviselőház, a főrendiház pedig március 28-án változtatás nélkül el is fogadta azt. Az így befejezett törvény a királyi szentesítést 1884. április 26-án nyerte el, és május 4-én az Országos Törvénytarban, május 7-én pedig a képviselőházban az 1884. évi XVI. törvénycikkkel került kihirdetésre.⁷

Az 1884. évi XVI. törvénycikk elvi alapjai jórészt az 1870. évi német *Urheberrecht*ből kerültek átvételre, a szellemi tulajdonjogról szóló régi felfogást már az előkészítésnél kiküszöbölték, s a miniszteri javaslat a szerzői jogot mint önálló és egységes jogkört fogta fel. A törvény által védelemben részesített területek: az írói művek, a zeneművek, a színművek, a képzőművészet minden alkotása, a fényképészet és az azzal rokon, szintén többszörösítéssel egybekapcsolt ábrázolások (például heliográfia, pirografía, kromolitográfia, a színnyomatok stb.), a térképek, a természettudományi, mértani, építészeti és egyéb műszaki rajzok, illetve ábrák.

A fényképészeti műveknek az írói és művészi művekkel egyforma védelem alá helyezésénél döntő indok volt, hogy nálunk a fényképészet valódi művészetté vált, s így annak továbbfejlődését szolgálná a hathatós védelem. (Az iparjogvédelem ágai külön törvényekben nyertek szabályozást.) Ide sorolta a törvény az olyan képzőművészeti alkotások védelmét is, amelyeket eredeti jellegüket elvesztve ipari és iparművészeti célra használnak fel: „Az építészeti művekre a törvény védelme nem terjed ki, amennyiben a kész épület utánzását, illetőleg lerajzolását és képmásának sokszorosítását nem lehet az írói és művészi alkotások utánzásával azonos bitorlásnak tekintni. Az építészeti rajzok azonban mint önálló művészeti termékek a törvény védelme alá esnek.”

6 Ehhez lásd Arany 1876. 225–257.

7 Ehhez bővebben lásd Kenedi 1908; Knorr 1890.

E törvény elsősorban a szerzőnek szellemi termékekre vonatkozó értékesítési jogát védi, a szerzőt megillető személyes jogosítványokra nincsen külön tekintettel. A szerző jogának természetes alapja – a törvény indoklása szerint – az a művészi alak, amelyben a szerző azt „fixírozta”, s a szerző ennek csak közzététellel láthatja hasznát, vagyis azáltal, hogy közkinccsé teszi. A törvény tehát a szerzőt, amennyire az a szellemi javak forgalma mellett lehetséges, ezen eljárása során védi az anyagi visszaélésektől.

E védelem korlátjai a következők: a szerzőt csakis a gépi többszörözés, közzététel és terjesztés, valamint rövidebb időre a fordítás kizárólagos joga illeti meg, színműveknél és zeneműveknél a nyilvános előadás az ő kizárólagos joga. Nem illeti meg védelem, ha munkájában csak bizonyos tényeket ad elő, e tényeket más is felhasználhatja, még akkor is, ha azok a különben védett mű magját alkotják, a törvény tehát nem ismeri a „szellemi monopólium” fogalmát. A törvény jogi, etikai és gazdasági okokból kiindulva a szellemi tevékenységet védi és ezen védelem kiterjesztésére törekszik. Lehetővé kívánja tenni, hogy Magyarország a törvény alapján más nemzetekkel is szabályozott szerzői jogi forgalomba léphessen, s egyúttal az állam egész területén jogegységet létesít, amennyiben az erdélyi részeken mindaddig életben lévő 1846. évi osztrák nyíltparancs uralmának is véget vet, s a törvény hatályát Horvátországra és Szlavóniára is kiterjeszti. Az elévülés kérdésében a törvényjavaslat a szellemi művek elterjedése érdekében a szerző halála utáni harmincéves védelmi időt vélte helyesebbnek, a képviselőház azonban az alkotók kereseti viszonyaira tekintettel az ötvenéves védelmi időt fogadta el.

A bitorlás törvényes jogkövetkezményei: pénzbüntetés, kártérítés és elkobzás, amit a bíró a vitás mű előzetes lefoglalásával köthet össze – a büntetés jogi alapja a bitorlással járó csalárdság, valamint annak felismerése, hogy nem lehet a szerző jogszerű érdekeit pusztán magánjogi eszközökkel megvédeni. A büntetés kiszabásánál a bitorlásnál megmutatkozó szándékosság, illetve gondatlanság vehető figyelembe, ezek hiányában büntetésnek nincs helye, és a kártérítés is csak az illetéktelenül szerzett haszon kiadására szorítkozik. A büntetés indítványozása a jogaiban sértett szerzőt vagy jogutódját illette meg, hivatalból tehát a büntetés nem volt kiszabható. Az egész eljárás a polgári (magánjogi) bíróságok hatáskörébe került, s a törvény a bírónak a kár és a szándékosság bizonyításának nehézségeire való tekintettel már az általános perrendi reform előtt megadta a szabad mérlegelés jogát. Ennek „korrektívuma” gyanánt Budapesten és Zágrábban a szakkérdésekre állandó szerzői jogi és szakértőbizottságok felállítását rendelték el. A fordítás időhatárának biztosítása céljából a törvény a beiktatás intézményét is átvette a korábbi francia, illetve német jogból. A kereset elévülését a törvény három évben szabta meg, mind a büntetés, mind a kártérítés tekintetében, az elkobzás és a megsemmisítés jogkövetkezménye azonban nem évült el, s így az a kereset elévü-

lése után is kérhető mindaddig, amíg a bitorlott mű forgalomban volt, illetve az elkobozható eszközöket meg lehetett találni.⁸

A kiadói jog tekintetében az 1921. évi LIV. törvénycikk, vagyis második szerzői jogi törvényünk érintetlenül hagyta az 1875. XXXVII. törvénycikk (kereskedelmi törvény) második részének VIII. címében (515–533. szakaszok) foglalt és a kiadói ügyletről szóló jogszabályokat. E szabályok kizárólag a szerző és kiadója közötti kiadói ügyletek tekintetében kerültek alkalmazásra, de ott is csak akkor, ha a szerzők felek jogviszonyaikat másképp nem rendezték, vagy pedig egyes kérdésekre nézve rendezetlenül hagyták. A kiadó jogának a kiadói ügylet körén kívül eső megsértése esetében (bitorlás) nem a kiadói ügyletről szóló rendelkezések, hanem a törvénycikk 6. szakasza szerinti rendelkezések voltak alkalmazandók, még akkor is, ha a bitorlást maga a szerző követte el.⁹

Az 1969. évi III. törvény, vagyis harmadik szerzői jogi törvényünk fő célkitűzése azt fogalmazta meg, hogy összhangba hozza az egyéni alkotókedv ösztönzését, valamint a szerzők személyi és vagyoni jogainak védelmét azokkal a követelményekkel, amelyeket a társadalom fejlődése, a társadalom kulturális igényeinek növekedése támaszt. Ennek megfelelően a törvény lényeges új vonásai a következők voltak. A törvény különbséget tett a szerző ún. személyhez fűződő jogai és a mű felhasználásával kapcsolatos vagyoni jogok között. A személyhez fűződő jogok tiszteletben tartása azt jelenti, hogy a szerző dönt a mű nyilvánosságra hozataláról, s kifogásolhatja a műnek minden jogosulatlan megváltoztatását vagy felhasználását. A személyhez fűződő jogot nem lehet eladni vagy megvásárolni, nem ruházható át és nem évül el. A társadalmi érdek rovására a szerzők e jogaikkal nem élhetnek vissza. Erősítette a törvény a szerzők és alkotásaik védelmét a vagyoni jogok tekintetében is. Itt az alapvető tétel az, hogy az alkotás bármilyen felhasználásához a szerző beleegyezése lett szükséges, és az általában csak díjazás ellenében történhetett. A törvény emellett tekintetbe vette a társadalom általános érdekeit is, különösen két vonatkozásban. Egyfelől lehetővé tette, hogy a szerzők beleegyezése nélkül, de a név megjelölésével és díjazás ellenében a rádió és a televízió a különböző alkotásokról adást sugározhasson, továbbá azt más rádióknak is átadhassa. Azt is megengedte, hogy bármilyen, már nyilvánosságra hozott műből tudományos, ismeretterjesztő vagy oktatási célra készült segédeszközök esetén – a cél által indokolt mértékben – részletek vagy kisebb terjedelmű önálló művek felhasználhatók legyenek. Másfelől kizárta azt, hogy a szerzők jogutódai alapos ok nélkül tiltakozhassanak a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználása ellen. Ilyen esetben a bíróság pótolhatta az engedélyt a díjazás melletti felhasználásra.

Ugyancsak a technika fejlődése tette szükségessé a filmgyártással, továbbá a rádióval és a televízióval kapcsolatos szerzői jogok tételes meghatározását. Elvileg

8 Az 1884-es törvényben indokolt reformjavaslatokról lásd Szladits 1906.

9 E törvényhez lásd Szalai 1922.

szabályozza a törvény azt a kérdést, hogy a munkaviszony alapján alkotott művek felhasználásának joga kit és milyen mértékben illet meg. A törvény szerint a mű felhasználási joga a szerző munkaköri kötelezettsége, valamint a munkaviszony tartalma alapján – a munkáltató szerv működési körében – a munkáltatót illeti meg. A törvény a szerzői jogi oltalmi időt – a jelenlegi szabályozással azonos módon – a szerző életére és a halálát követő ötven évben állapítja meg. Felmerült olyan álláspont is, amely az oltalmi idő leszállítását (ötvenről huszonöt évre) látta indokoltnak. E kérdés beható vizsgálata azonban az ötven esztendőös oltalmi idő fenntartására vezetett. Végül meg kell említeni, hogy a törvény szakított az 1921. évi LIV. törvénycikk koncepciójával, az írói műveket állítja a szabályozás középpontjába, és ezekhez fűzi az általános rendelkezéseket is. A törvény, kerülve a túlzott irodalomközpontúságot, külön fejezetekben állapította meg a valamennyi művészeti ágra kiterjedő általános rendelkezéseket, és külön-külön határozta meg az egyes műfajok speciális szabályait; ezáltal a felhasználó szervek és a szerzők részére is áttekinthető, közérthetőbb szabályozást ad.

A törvény a szellemi munka három nagy területén, az irodalomban, a tudományban és a művészetekben létrehozott eredményeket védte. Ezeknek az eredményeknek alkotásként megjelölése egyfelől arra világít rá, hogy a törvény által védett eredményt valamely, a szellemi munka körében is sajátos tevékenységgel hozzák létre, másfelől arra is utal, hogy ez az eredmény valamilyen formában érzékelhetővé vált. A jogi védelem nem tett minőségi különbséget az alkotások között: a társadalmi felhasználás ténye alapozza meg a jogi védelmet. A törvény a szerzői jogokat a művet létrehozó szerző alkotómunkájához kapcsolta. Ha a mű alkotómunka eredményeként jött létre, a szerzői jogi védelem akkor is megillette a szerzőt, ha művéhez esetleg más szerző művét is felhasználta. Ennek megfelelően szerzői jogi védelemben részesül más művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása, ha ezáltal a szerző az alkotómunka jeleit magán viselő művet hoz létre. Ugyanezen az alapon nem részesíthetők például szerzői jogi védelemben a nyers szövegfordítások, amelyek – bár szellemi munkával, de általában az alkotómunka ismérvei nélkül – valamely szöveg egyszerű áttételét jelentik egy másik nyelvre.

Hatályos szerzői jogi törvényünk, vagyis az 1999. évi LXXVI. törvény a védelem alá tartozó szellemi teljesítményeket pozitívan és negatívan egyaránt meghatározza. Ez a megközelítés korábban hatályos jogunkból is ismert; a szerzői jogi védelem kritériumrendszerén a törvény számottevően nem változtat. A törvény fő célja az irodalmi, tudományos és művészeti alkotások védelme. E fő célkitűzés és szabályozási tárgy mellett azonban a törvény kiterjed az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók, a rádió- és televízió-szervezetek, valamint a filmelőállítók teljesítményeinek a védelmére is. E teljesítmények a szerzői művek felhasználásához kapcsolódnak, ezért honosodott meg a védelmükből eredő jogok megnevezéseként a szomszédos jogok kifejezés. A törvény – szemben korábban hatályos jogunkkal – nem biztosítana azonban külön kategóriába tartozó (ún. ro-

konjogi) védelmet a szerzői alkotómunkával rokon más tevékenység eredményei – azaz az alkotásnak nem minősülő fényképek, ábrák, műszaki rajzok, térképek, szemléltető képek stb. – számára. Ha az eredetiség követelményének megfelelnek, természetesen e kifejezési formákban is szülehetnek (és születnek is) szerzői jogi védelemre érdemes alkotások.

A törvény fenntartja a korábban hatályos jognak azt az évtizedes joggyakorlattal is alátámasztott alapelvét, hogy szerzői jogi védelem alá tartozik az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása, függetlenül attól, hogy a törvény külön megnevezi-e. A törvény alapján a szerzői jogi védelem továbbra sem tesz minőségi különbséget az alkotások között. A törvény a magyar és a nemzetközi szerzői jogi felfogásban egyaránt általánosan elfogadott elvet tükröz annak egyértelművé tételével, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelemnek a mű egyéni, eredeti jellegén kívül más feltétele nincs és nem is lehet, tehát nem függhet mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől. Hasonló következtetésre jutott korábban hatályos jogunk alapján a bíróság is: a joggyakorlat szerint szerzői jogi védelemben részesül minden olyan mű, amelynek formáján az alkotó szellemi tevékenységéből fakadó eredetiség jegyei felismerhetők, függetlenül attól, hogy az alkotás milyen esztétikai értékelést vált ki.

A rokonjogi védelem megszűnése miatt szükséges annak egyértelművé tétele, hogy a fotóművészeti alkotás, valamint a térképmű és más térképészeti alkotás szintén szerzői jogi védelem alá tartozik. Az ún. párhuzamos védelem megengedhetőségének általános elvéből következik, hogy valamely szerzői mű (például iparművészeti alkotás) egyben valamelyik iparjogvédelmi kategóriába is besorolható lehet. A védelem eltérő tárgyköréből adódik azonban az, hogy a térképészeti alkotás szerzői jogi védelme független a földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 1996. évi LXXXVI. törvény 23. szakasza alapján fennálló díjjegénytől.

A szerzői alkotások felhasználása napjainkban többnyire nem korlátozódik egyetlen ország területére. Az irodalom, a művészet és a tudomány alkotásai rendre átlépik az országhatárokat; a szerzői jogi jogviszonyokban hagyományosan jelen vannak külföldi elemek is, amelyeknek súlya, jelentősége a nemzetközi gazdasági kapcsolatok bővülésével és elmélyülésével egyre nő. A szerzői jogra jellemző a területisége, vagyis az, hogy hatálya a védelmet nyújtó állam területére korlátozódik. A szerzőnek nincsenek, nem lehetnek egységes, az egész világra szóló szerzői jogosultságai, művének védelme az egyes nemzeti jogok által adott jogosultságokból adódik össze, azoknak a kötege, és e jogosultságok országonként eltérhetnek. E jogokat csak kiegészítik a nemzetközi egyezmények egységesített anyagi jogi szabályaival adott minimumjogok, illetve azokat – kivételes jelleggel – korlátozzák a védelmi időök összemérésének szabályai.

A szerzői jogi törvény hatálya – a védelem territorialitásához igazodva – elsősorban a Magyarország területén nyilvánosságra hozott művekre terjed ki.

Az egyes nemzeti jogrendszerek szabályainak a külföldiekre való alkalmazhatóságáról gyakorlatilag minden jogrendszerben találhatunk speciális szabályokat, ún. idegenjogi rendelkezéseket (Fremdenrecht). A törvény 2. szakasza – amely szövetszerűen megegyezik a korábban hatályos 1969. évi III. törvény 2. szakaszával – e szabályokat a szerzői jogi védelemre állapítja meg. Külföldi szerző művére a törvény védelme akkor terjed ki, ha az először hazánkban jelenik meg, itt jut először nyilvánosságra. Ha a mű először külföldön került nyilvánosságra, külföldi szerzőjét csak nemzetközi egyezmény vagy viszonyosság alapján illeti meg a védelem. A magyar állampolgárságú szerzőt azonban akkor is mindenképpen megilleti a törvény szerinti védelem, ha műve először külföldön került nyilvánosságra.

Abban a kérdésben, hogy a külföldi szerzőt vagy a szerzői jog egyéb külföldi jogosultját megillető védelemre melyik nemzeti jog az irányadó, külföldi elemet tartalmazó tényállásról lévén szó, annak az országnak a nemzetközi magánjoga az irányadó, amelyben a védelmet igénylik, vagyis amelynek területén a szerzői jog léte, védelme és érvényesíthetősége kérdésessé válik. A magyar nemzetközi magánjogi kódex (az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet) 19. szakasza szintén tartalmaz erre az esetre megfelelő, általános kapcsoló szabályt: a szerzői jogokat annak az államnak a joga szerint kell elbírálni, amelynek a területén a védelmet igénylik. A *lex loci protectionis* alkalmazását elrendelő kollíziós jogi normával szemben azonban elsőbbséget élveznek (tekintettel a törvényerejű rendelet 2. szakaszában foglalt rendelkezésre is) a nemzetközi szerződéseknek azok a szabályai, amelyek a külföldi elemet tartalmazó szerzői jogi jogviszonyok megítéléséről szólnak.

A legfontosabb ezek közül a Berni egyezmény 5. cikke, amelynek (1) és (2) bekezdése megköveteli a részes államoktól, hogy egymás állampolgárainak nemzeti elbánást, vagyis a belföldiekkel azonos elbírálást nyújtsanak. Az egyezmény által védett művek tekintetében a szerzők – a mű származási országa kivételével – az Unió valamennyi országában azokat a jogokat élvezik, amelyeket a vonatkozó törvények a belföldieknek jelenleg vagy a jövőben biztosítanak, valamint azokat a jogokat is, amelyeket az egyezmény külön megad (ez utóbbiak az ún. minimum jogok). E jogok élvezete és gyakorlása nem köthető semmiféle alakszerűséghez és független attól, hogy a mű a származási országában védelem alatt áll-e. Ennélfogva a védelem terjedelme, valamint a szerző jogainak védelmére biztosított eszközök igénybevétele tekintetében kizárólag annak az országnak a törvényei irányadók, ahol a védelmet igénylik. A nemzeti elbánásnak e nemzetközi egyezményes követelménye tölti ki tartalommal mind az 1969. évi III. törvény 2. szakaszát, mind pedig a törvény azonos számozású rendelkezését.

A Magyarországot is kötelező nemzetközi szerződések közül nemcsak a Berni egyezmény tartalmaz a részes országok állampolgárai számára a többi országban nemzeti elbánást megkövetelő előírásokat. A nemzeti elbánás követelményét tar-

talmazza – többek között – az ESZJE (l. az általános indokolás III. 3. pontját) és az amerikai–magyar kétoldalú szellemi tulajdonvédelmi megállapodás is. A WIPO Szerzői Jogi Szerződése (melyet az általános indokolás III. 7. pontja mutat be) a Berni egyezménynek a nemzeti elbánásra vonatkozó rendelkezéseire hivatkozik: 3. cikkének értelmében a szerződéssel megadott védelemre is *mutatis mutandis* alkalmazni kell a Berni egyezmény 2–6. cikkeiben foglalt – tehát a nemzeti elbánásra is vonatkozó – rendelkezéseket. A TRIPS-egyezmény (l. az általános indokolás III. 8. pontját) 3. cikke szintén nemzeti elbánást követel meg annyiban, amennyiben a Berni egyezmény vagy a Római egyezmény kivételt vagy fenntartást nem enged meg. A TRIPS-egyezmény 4. cikke a nemzeti elbánáson kívül a legnagyobb kedvezményes elbánás biztosítását is megköveteli a szellemi tulajdon területén.

2. Fényképek, ábrák és mozgóképek szerzői jogi védelme

Az 1884. évi XVI. törvénycikk által védelemben részesített rajzok és ábrák (figyelemmel a létrehozás céljára) különböző csoportokba sorolhatók: esztétikai ábrázolások, amelyek fő célja a szép ábrázolásán keresztül esztétikai élmény nyújtása (összefoglaló néven a törvény a képzőművészet alkotásainak nevezi ezeket, és a 60–65. szakasz határozza meg a védelem feltételeit); oktató ábrázolások, melyek célja a gondolatcsere közvetítése (ezek védelméről rendelkezik a törvény jelen fejezete); ipari ábrázolások az ember fentiekén kívüli egyéb, más anyagi szükségletének kielégítésére szolgáló rajzok (ezen ábrázolások nem esnek a törvény hatálya alá).

A törvény először az inkább tudományos célt szolgáló, az oktatást segítő rajzok és ábrák védelmét tárgyalja, amelyek jellegükből adódóan nem képzőművészeti alkotások. Nem következik ebből a meghatározásból, hogy kizárólag a valós tudományos értékkel bíró rajzok és ábrák részesülnek védelemben, ebben az esetben is elengedhetetlen azonban, hogy az ábra vagy rajz szellemi tevékenység eredményeként irodalmi forgalomra, kiadásra alkalmas legyen. Másodsorban ez a szakasz rendelkezik azon rajzok védelméről, amelyek rendeltetésüknél fogva képzőművészeti alkotásoknak tekinthetők. Ide sorolhatók az oktatás céljára készült divatképek, szövéshöz és hímzéshez használt mintarajzok. A törvény, figyelemmel a 9. szakasz 1. pontjában foglaltakra, megengedi idegen ábrák és rajzok felvételét olyan tudományos vagy más jellegű művekbe, amelyeket több szerző rajzaiból iskolai és oktatási használatra hoztak létre. Kérdésként merül fel, hogy milyen terjedelemben szabad ábrákat és rajzokat írói munkába felvenni. A törvény egyértelműen fogalmaz: nem minősül jogbitorlásnak, amennyiben a rajzok és ábrák csak a szöveg értelmezését szolgálják, és a szerző vagy forrás feltüntetésre került, mindebből következik, hogy nem feltétele a felvételnek az,

hogyan a mű tudományos legyen, egyes ábrák és rajzok minden irodalmi műbe felvehetők.

A fényképek a törvénycikk szerint a hagyományos értelemben nem képzőművészeti művek, hiszen maga a fénykép nem a szerző szellemi alkotása, ezért nem lehet a képzőművészet szerzői jogi tárgyai közé sorolni. A jogalkotó, felismerve és elfogadva azt, hogy a jó rendezéshez érzék, ízlés, tudományos és technikai ismeretek alkalmazása is szükséges, továbbá az utánképző büntetlensége esetén éppen a legjobb fényképészek működése válna kétségesé, ezért a fényképek is a védendő jogi tárgyak közé kerültek.

A védelem tárgya minden fényképezés által előállított mű, abban az esetben, ha a leképezett tárgy önmagában nem szerzői jog tárgya. Amennyiben a leképezendő tárgy önmaga is védelem tárgyát képezi, ez esetben a fénykép különös védelemben nem részesül, hiszen ezekben az esetekben a fényképész által kerül védett helyzetbe, hogy a szerző jogutódja. E védelem természetesen csak akkor áll fenn, ha a fényképész a szerzői jogot az eredeti mű szerzőjétől megszerezte, abban az esetben, ha a mű szerzője a fényképész részére a szerzői jog átruházása nélkül kizárólag a fényképezési utánképzést engedélyezte, a fényképész felvétele jogosult, de nem lesz jogosult védelemre. A törvény a fényképezés által előállított műveket védi, ebbe a körbe minden olyan technikai eljárás beletartozik, ahol fény segítségével történik a képalakítás.

A jogvédelem elsősorban az eredeti felvétel készítőjét illeti, ez a jog átruházható szerződés vagy halálesetre tett intézkedés által, és ha ilyen intézkedés nincs, a szerző joga az eredeti felvétel készítőjének örökösére száll át. A fényképezési művek védelme ahhoz a feltételhez kötődik, hogy az eredeti felvétel szerzőjének vagy kiadójának neve vagy cége és lakhelye, a készítés ideje a felvétel jogosult levonatain vagy utánképezésének minden példányán fel legyen tüntetve. Fényképek az iktatókönyvbe nem jegyezhetők be. A védelem tartama fényképeknél rövidebb, mint a képzőművészeti alkotások esetében, vagyis öt év, a határidő azon naptári évtől kezdődik, amikor a felvétel első jogosult leképezése vagy utánképezése megjelent – ha a megjelenés elmaradt, a határidőt a fényképezési felvétel készítésének évétől kell számítani.

Amennyiben a fényképfelvétel közlése irodalmi műben történt, hosszabb védelmi idő a felvétel szerzőjének nem jár, az egyes levonat vagy utánképezés öt év elteltével szabadon többszörözhető. A több kötetben megjelenő művek esetében itt is érvényes a 16. szakasz azon szabálya, amely szerint a több kötetben megjelenő művek esetén a védelmi idő az adott kötet első megjelenésekor kezdődik. A kizárólagos jog az öt év elteltével elenyészik, azonban a védelem hamarabb is megszűnhet a tárgy megsemmisülése, lemondás vagy a fényképész örökös nélküli halála által. A törvény a fényképezési műveket a gépi utánképezés ellen védi, tekintet nélkül az eljárás jellegére, ám a nem gépi jellegű utánképezés (festés, rajzolás) ellen a fényképezés nincs védve.

Az arcképek és szobrok utánképzési joga kizárólag a megrendelőt illeti meg, figyelemmel a korábban elmondottakra, az egy példányban történő gépi többszörözés a szerzői jogbitorlás tényét nem valósítja meg, tekintettel arra, hogy a jogbitorláshoz a többszörözésnek terjesztési szándékkal kell történnie.

A képzőművészeti alkotások esetében a törvény megengedi a szabad feldolgozást, ez a fényképek esetében is megvalósul. Továbbá megengedi a fényképfelvételek felhasználását iparkészítményekre vagy más műfajban, illetve műnemben. A 63. szakasz rendelkezéseire hasonlóan a törvény a más műfajban vagy műnemben történő utánképzés az előállított műre szerzői jogot alapoz meg. A törvény beiktatásra vonatkozó részeit a felsorolás nem érinti, tekintettel arra, hogy a fényképek esetében ilyen eset nem fordulhat elő, hiszen a szerző csak akkor részesülhet védelemben, ha az eredeti felvétel minden példányán szerepel a neve, cége, lakhelye és az első megjelenés naptári éve.

Az 1921. évi LIV. törvénycikk a fényképezési műveket is védelemben részesíti. Fényképezési művek alatt a fényképezés útján előállított műveket érti, amelyeknél a vegyi úton előállított képes ábrázolatot a fényhatás közvetíti. Védelem szempontjából a fényképezési művekkel egy megítélés alá esnek a fényképezéshez hasonló eljárással előállított művek. A szerzőnek védelemre érdemes szellemi munkája fényképezési műveknél az ábrázolt tárgyak vagy személyek kiválasztásában, valamint az eredmény létrehozásában van, ez ugyanis még nem művészet. A fényképezési mű nem valami sajátos egyéni kifejezése, kidolgozása annak, amit a szerző a külvilágban szemlél vagy átélt, csupán a külvilág egy részletének vagy eseményének képes ábrázolatban technikai művelet útján való rögzítése. Védelem alatt álló fényképezési mű maga az eredeti felvétel, nem pedig másfajta műveknek fényképmásolata. Az eredeti felvétel szerzőjének kizárólagos joga van a fényképezési mű többszörösítéséhez, közzétételéhez, forgalomba helyezéséhez, mechanikai vagy optikai készülék segítségével való üzletszerű bemutatásához, amely utóbbinak éppen a fényképezési műveknél van leginkább gyakorlati jelentősége. A fényképezési műnek fényképezési úton való utánképzése – ha más fényképezési eljárás útján történik – a 6. szakasz alá eső felhasználásnak, illetve átdolgozásnak minősül, s ugyancsak ilyennek kell tekinteni azt az esetet is, amikor az utánképzés képzőművészeti alkotás formájában valósul meg.

Mínt hogy a fényképezési mű megalkotása nem művészet, bár bizonyos művészi érzéket és tudományos készültséget igényel, ezért a törvényhozások általában a fényképezési művekre rövidebb védelmi időt állapítanak meg, mint egyéb művekre. A fényképezési műnél a védelem tizenöt évre terjed attól a naptári évtől számítva, melyben a mű először megjelent, ha pedig a mű a szerző életében nem jelent meg, a tizenöt év annak az évnek a végétől számítandó, amely évben a szerző elhunyt.

Aki fényképezési mű szerzőjének a 68. szakaszban meghatározott kizárólagos jogát sérti, bitorlást követ el. Ha tehát a hírlap valakinek fényképét szerzőjének

beleegyezése nélkül közli, akkor a szerző (fényképész) sérelmére a 70. szakasz értelmében elkövetett bitortlást követ el. A Királyi Kúria ítéleteiben kimondta azonban, hogy abban az esetben, ha a hírlap egy igazolvány céljára szolgáló fényképet kap közlés végett, amelyen a szerző (fényképész) nincs feltüntetve, akkor a hírlap nem kötelezhető arra, hogy a szerzőt felkutassa hozzájárulásának megszerzése céljából. Ha ugyanis a szerző nem gondoskodott arról, hogy a fényképen a nevét és üzlethelyiségét feltüntesse, akkor maga sem gondoskodott arról, hogy hozzájárulásának megszerzését lehetővé tegye. A Királyi Kúria ítélettel eldöntött esetben – egy nagyságánál és kivitelénél fogva egyébként fokozottabb védelemre érdemes fényképnek hírlapi közlése esetében is, arra való tekintettel, hogy a fényképész neve és üzlethelyisége felismerhető módon nem volt feltüntetve – az alperes hírlapvállalat terhére gondatlanságot nem talált megállapíthatónak, mert a fénykép szerzőjét nem kutatta fel a közléshez való engedély megszerzése végett.

A törvénycikk értelmében többek közt a fényképészeti művekre is alkalmazandó a 64. szakasz rendelkezése. Abban az esetben, ha a megrendelt fénykép valakinek az arcképét ábrázolja, a 68. szakaszban meghatározott valamely jog gyakorlásához szükséges a megrendelő beleegyezése, a 64. szakasz helyes értelmezése szerint pedig az ábrázolt személy hozzájárulása is. Azt a kérdést, hogy valamely arcképnek mint fényképnek valamely hírlapban való közlése esetében mennyiben szükséges az ábrázolt személy beleegyezése, a Királyi Kúria ítéletében fejtette ki: a közéletben szereplő személyekről feltehető, hogy nincs kifogásuk fényképük lapokban való közlése ellen, és nemcsak akkor, ha a fényképüket kísérő cikk kedvezően nyilatkozik róluk, hanem akkor sem, ha tárgyilagos bírálat alá veszi (P.I. 3647/1928). Kizártnak kell tekinteni az ábrázolt személy hozzájárulását, ha arcképe olyan beállítást tartalmazó cikk keretében kerül közzétételre, amely az ábrázolt személyre nyilvánvalóan bántó és lekicsinylő. Ez a törvénycikk 64., 65. és 71. szakaszai szerint meghatározott és a 18. szakasz szerint büntetendő vétéség. A nagyobb gyűléseken, felvonulásokon részt vevő személyek beleegyezése sem szükséges a csoportkép közlése alkalmából, mert az ily csoportképek tulajdonképpen nem egyes személyekről, hanem gyűlésről, felvonulásról kívánnak a nagyközönségnek képet mutatni – az ilyeneken résztvevők számolhatnak azzal, hogy a fényképen az ő arcképük is rajta lesz. A törvény a Berni (utóbb a Római) egyezmény 3. és 7. cikkének megfelelően a fényképészeti művekre vonatkozó rendelkezéseket kiterjeszti a fényképezéshez hasonló eljárásokkal, nevezetesen fotomechanikai eljárással előállított művekre.

A törvénycikk külön szabályozza a „mozgó-fényképészeti műre”, vagyis a filmre vonatkozó szerzői jogot. A mozgó-fényképészeti mű olyan termék, amely mozgófénykép-mutatvány alakjában jelentet meg előttünk cselekményeket, eseményeket, látképeket. A filmszövegkönyv – bár önmagában lehet írói mű – még nem tekinthető mozgó-fényképészeti műnek mindaddig, míg filmesített alakot nem ölt. A mozgó-fényképészeti mű megörökített példánya a filmlevonat. A moz-

gó-fényképészeti mű abban a mutatványban válik érzékelhetővé, amely szemünk előtt a vetítőfelületen a filmszalag vagy más képhordozó lepergetése közben kialakul. Hangosfilmeknél a filmszalag lepergetése útján a képekkel kapcsolatban az azokat kísérő hangokat a filmszalagon levő hangcsík vagy más technikai berendezés teszi számunkra érzékelhetővé. A törvény szerint a mozgó-fényképészeti mű az írói művekkel, képzőművészeti alkotásokkal vagy fényképészeti művekkel egyenlő védelemben részesül, ha szerzője a cselekmény kitalálásában, színre alkalmazás vagy rendezés módjában vagy a bemutatott események és egyéb ábrázolások csoportosításában vagy más módon a műnek egyéni jelleget adott.

A Berni egyezménynél tágabb módon állapítja meg a törvény a védelem feltételeit, mert az egyezmény csak azokat a mozgó-fényképészeti műveket részesíti védelemben, amelyeknek a szerző egyéni és eredeti jelleget adott, és amelyek erre való tekintettel az irodalmi és művészeti művekkel esnek azonos megítélés alá. Ezzel szemben a törvény azoknak a mozgó-fényképészeti műveknek is védelmet nyújt, amelyek csupán a fényképészeti művekkel esnek azonos megítélés alá. A mozgó-fényképészeti mű gyakran valamely már létező eredeti írói mű felhasználásával, feldolgozásával jön létre, ilyen például a valamely regényből vagy drámából készült mozgó-fényképészeti mű. Ebben az esetben a 6. szakasz 10. pontja értelmében a felhasznált eredeti mű szerzőjének beleegyezésére van szükség a feldolgozáshoz, kivéve, ha a mozgó-fényképészeti mű a felhasznált műtől annyira különböző, hogy azzal szemben új, eredeti mű jelentkezik. A mozgó-fényképészeti mű mint ilyen, szerzői jogi védelemben csak akkor részesül, ha az megalkotójának sajátos egyéni szellemi terméke. A mozgó-fényképészeti műtől meg kell különböztetni valamely már létező zenemű átvitelét filmszalagra, ami a többszörösítéssel esik azonos megítélés alá, egy színmű (opera) színpadi előadásának felvétele filmszalagra tehát nem egyéb, mint a színmű nyilvános előadása.

A hangosfilmnél a mozgó-fényképészeti műhöz tartozik mind a látás, mind a hallás számára szóló rész. Külön megítélés alá esik a mozgó-fényképészeti műben a többszörösített zene, amely elválasztható a mozgó-fényképészeti műtől, ebben a viszonyban a zenét úgy kell tekinteni, mint a zenés színműveknél a zenét a szöveghez viszonyítva. A hangosfilm a mű tárgyát tevő cselekményekre és eseményekre vonatkozó képek és hangok egyesítésével jön létre, melyre a mozgó-fényképészeti műre vonatkozó külön szerzői jogok alkalmazandók. A fentiek jogi következménye az, hogy míg a mozgó-fényképészeti műnek nyilvános előadási jogát a filmgyártótól vagy a filmkölcsönzőtől kell megszerezni, addig a kísérőzene nyilvános előadási jogához a zene szerzőjének vagy a szerző jogán a zenemű nyilvános előadási jogával rendelkezőnek hozzájárulása szükséges. Szerzői jogi szempontból a beszélő, valamint a zenés filmdráma más megítélés alá esik, mint a színmű és zenés színmű, mert a beszélő és zenés filmdráma mint mozgó-fényképészeti mű lényege abban rejlik, hogy a mű a filmszalag lepergetésével a vetítőfelületen válik számunkra érzékelhetővé a maga mozgalmasságával, térbeli,

időbeli változatosságával. Kérdésként merül fel, hogy a filmdrámára és általában a mozgó-fényképészeti műre vonatkozó szerzői jogok a vállalat tulajdonosát illetik-e meg, vagy azokat, akik szellemi munkájukkal a mű létrehozásában közreműködtek (dramaturg, rendező stb.). A film sikeréhez nagymértékben hozzájárulnak az előadóművészek, bár művet alkotó tevékenységet a törvény szerint nem fejtenek ki.

Arra a kérdésre, hogy kit kell a különböző személyek munkájával létrejött mozgó-fényképészeti mű szerzőjének tekinteni, az 1921. évi LIV. törvénycikk nem ad feleletet, csak annyit tartalmaz, hogy mozgó-fényképészeti mű, amennyiben a szerzője annak egyéni és eredeti jelleget adott, mint ilyen részesül védelemben. A Királyi Kúria ítéletében pótolja a törvény hiányát, tekintetbe véve egyfelől azt, hogy a filmvállalat nagy gazdasági ereje és szervezőmunkája lehetővé teszi a mozgó-fényképészeti mű létrehozását, másfelől figyelemmel arra, hogy a mű létrehozásánál sokan működnek közre szellemi alkotómunkájukkal, ami olyan megoldást tesz szükségessé, hogy a különböző szerzői jogokból származható bonyodalmak lehetősége elkerülhető legyen (P.I. 1684/1934). A Királyi Kúria jogi álláspontja az, hogy azoknak a szerzői joga, akik a mozgó-fényképészeti mű létrehozásánál közreműködtek, a filmvállalatra száll át azon szerződés folyamánnyaképp, amellyel kötelezettséget vállaltak a mű előállítására. A Királyi Kúria álláspontja szerint a szerzői jog átszállása szempontjából közömbös, hogy állandó jellegű szolgálat-viszonyról van-e szó, vagy csak egy meghatározott műnél való közreműködésre vonatkozott a szerződés. Mivel a Kúria a szerzői jog átszállásáról beszél, nyilvánvaló, hogy a vonatkozó szerzői jogok tulajdonképpen azok személyében keletkeznek, akik a művet szellemi munkájukkal létrehozták, ám ezek a szerzői jogok a vállalkozóval kötött szerződés folyamánnyaként egyúttal átszállnak a vállalkozóra.

Hogy a szerzői jogok alanyai eredetileg azok, akik a mozgó-fényképészeti művet munkájukkal létrehozták, annyiban van jelentősége, hogy szerzői jogaik átszállása dacára továbbra is őket illetik meg a személyiségi jogok, nevezetesen a nevük megjelölésére vonatkozó jogok, vagyis csak az értékesítésre vonatkozó jogok szállnak át korlátlanul és kizárólagosan a vállalkozóra. A mozgó-fényképészeti mű létesítéséhez felhasznált írói és zenei művek szerzői ellenben nem tartoznak az említett személyek körébe, így a műveikhez fűződő szerzői jogaik csak külön átruházás folytán és az átruházás keretében szállhatnak át a vállalkozóra. Rendszerint a mozgó-fényképészeti mű esetében is érintetlenül maradnak az ahhoz esetleg felhasznált mű szerzőjét megillető jogok. Ha a vállalkozó író, költő, dramaturgot alkalmaz azért, hogy a filmhez ötleteket adjanak, ahhoz találó kísérfeliratokat szerkesszenek, akkor ezek szerzői joga is nyilván már a vállalattal kötött szerződésnél fogva az utóbbira száll (P.I. 5577/1930).

Más megítélés alá esnek a fentiek szerint a mozgó-fényképészeti műbe beleillesztett zeneszámok. A Királyi Kúria tulajdonképpen a mozgó-fényképészeti mű

megalkotásának különleges körülményeire való tekintettel magát a szerződést (mely a vállalat és a szerzők közt jött létre) értelmezi úgy, hogy utóbbiak akarata a munka elvállalásával egyúttal a szerzői jognak a vállalatra való átruházására is irányul. A mozgó-fényképeszeti mű mint egyéni és eredeti szellemi termék az írói művel vagy a képzőművészeti alkotással, vagy pedig a fényképeszeti művel esik egy tekintet alá, azokkal egyenlő védelemben részesül.

Amennyiben egy mozgó-fényképeszeti mű közvetve egy másik mű jogosulatlan utánképzése (plagizálása) útján jön létre, a fennforgó bitorlásért való felelősség kérdésével részletesen foglalkozik a Királyi Kúria határozata (P.I. 3165/1934). Előrebocsátja a határozat, hogy a szerző az 1921. évi LIV. törvénycikk 6. szakasza alapján mindenkor felléphet az ellen, akinek műve az ő engedélye nélkül történt felhasználásával, átdolgozásával készült anélkül, hogy új, eredeti mű jött volna létre, és felléphet akkor is, ha a jogosulatlan felhasználás, átdolgozás közvetett úton egy másik, az eredeti művet közvetlenül utánképző mű alapján történt. A törvény szerint a mozgó-fényképeszeti mű nyilvános előadásának kizárólagos joga a mű szerzőjét illeti. A mozgó-fényképeszeti mű nyilvános előadása a filmszalag nyilvánosság előtt való lejátszásában áll, amelynél fogva a mű tartalmát tevő cselekmények, események a vetítőfelületen folyton változó képek összefüggő sorozatában – hangosfilmeknél hangokkal kísérve – jutnak a közönség előtt kifejezésre. A nyilvános előadás különbözik a mechanikai vagy optikai készülék segítségével való bemutatástól, mert az előadásnál a színtér mozgó elevenséget tükröz vissza, a bemutatásnál ellenben a művek nyugvó állapotban kerülnek szemünk elé (képzőművészeti alkotások, fényképeszeti művek), ezenfelül a hangosfilmnél a képeket a tőlük elválaszthatatlan hangok kísérik. A fenti szakasz hivatkozik az 1. szakasz 2–3. bekezdésének megfelelő alkalmazására, nem lehet kétséges azonban, hogy az elkészült mozgó-fényképeszeti mű tekintetében az 1. szakaszban említett jogok nem illetik meg azokat a szerzőket, akik a mű létrehozásában közreműködtek, de akiknek a szerzői joga a Királyi Kúria ítélete szerint már a vállalattal kötött szerződés alapján az utóbbira szállt át (P.I. 1684/1934).

A 75. szakasz szerint a mozgó-fényképeszeti mű nyilvános előadásának védelmi ideje, ha a mű az írói művekkel vagy képzőművészeti alkotásokkal esik egy tekintet alá, ötven évig tart, míg azoknál a mozgó-fényképeszeti műveknél, amelyek csupán a fényképeszeti műveket illető védelemben részesülnek, a védelem ideje tizenöt év. Mivel a törvény nyitva hagyta azt a kérdést, hogy kit kell a mozgó-fényképeszeti mű szerzőjének tekinteni, törvényt magyarázat útján kell megállapítani, hogy honnan kell számítani azon mozgó-fényképeszeti művek védelmét, amelyeknél legalábbis nagyrészt ismert azon szerzők nevei, akik a mű létrehozásában közreműködtek. Minthogy számosan működnek közre, nyilvánvaló bonyodalmakra vezetne, ha az elkészült mozgó-fényképeszeti mű védelme tekintetében az egyes közreműködő szerzőkre figyelemmel kellene lenni. Mivel a Kúria szerint a mozgó-fényképeszeti mű létrehozásánál közreműködő szerzők

joga már a művet előállító vállalattal kötött szerződésüknel fogva a vállalatra száll át, így a mozgó-fényképészeti mű nyilvános előadására vonatkozó jog az elkészült mű mint egységes egész tekintetében a vállalatot illeti meg, amely rendszerint jogi személy, erre való tekintettel a törvénycikk 15. szakaszának megfelelő alkalmazása indokolt.

A fényképek, ábrák és szemléltetőeszközök védelmét az 1969. évi III. törvény a szerzői alkotómunkával rokon tevékenységként vonja védelmi körébe, de természetesen a védelmük nem azonos a szerzői alkotások védelmével, hanem csak a külön biztosított jogokra korlátozódik (ilyen jogok a felhasználással kapcsolatosan a hozzájárulás kikötése és a névfeltüntetés igénye). A védelem érvényre juttatásának előfeltétele az, hogy a szemléltető ábrán vagy -eszközön a készítő neve és a nyilvánosságra hozatal éve szerepeljen, a védelem időtartamát pedig tizenöt évre korlátozza a törvény. Természetesen az ún. szabad felhasználás és a szerző hozzájárulása nélküli felhasználás esetei érvényesülnek a szerzői alkotómunkával rokon tevékenységek körében is.

Irodalom

- Arany L. 1876. Az írói és művészi tulajdonjogról. *Budapesti Szemle* 20. 225–257.
- Balogh E. 1991. A Szemere-féle szerzői jogi törvényjavaslat. In: *Szemere Bertalan és kora*, I. Miskolc, 149–172.
- Boytha GY. 1994. Szemere Bertalan és a „jövő zenéje”. In: *Emlékkönyv Nizsalovszky Endre születésének 100. évfordulójára*. Budapest, 42–58.
- Kelemen M. 1869. Adatok az írói tulajdonjog hazai történelméhez. *Budapesti Szemle* 14. 305–317.
- Kenedi G. 1908. *A magyar szerzői jog*. Budapest.
- Knorr A. 1890. *A szerzői jog magyarázata*. Budapest.
- Kováts Gy. 1879. *Az írói és művészi tulajdonjog*. Budapest.
- Lendvai Zs. 2008. Szerzői jog az ókorban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 113. 3. 57–79.
- Nótári T. 2010. *A magyar szerzői jog fejlődése*. Szeged.
- Senkei-Kis Z. 2007. A szerzői jog kialakulása és fejlődése. *Első Század* 6. 2.
- Szalai E. 1922. *A magyar szerzői jog magyarázata*. Budapest.
- Szladits K. (szerk.) 1906. *A szerzői jogról szóló törvény reformja*. Budapest.
- Toldy F. 1838. Néhány szó az írói tulajdonról. *Athenaeum* 1. 705–717.
- Toldy F. 1940. Az írói tulajdonról. *Budapesti Szemle* 1. 157–237.